

Onkraj materialistične paradigme

Marko Pavliha

Prispevek na pogovoru o človečnosti in skupnem dobru,
Inštitut za razvoj vključujoče družbe in Slovenski center PEN

22. februar 2022

Izhodiščne teze

Bistvo humanizma, vzgoje, izobraževanja, prava, etike, morale, civilizacije in preživetja **je človek**.

Za prerojeno udejanjanje vrednot (npr. zdravja, svobode, pravne in socialne države, sožitja, planetarnega etičnega domoljubja, sonaravnega bivanja, blaginje in sreče) **se mora izboljšati slehernik**.

To bi lahko omogočila **holistična vzgoja** na podlagi **postmaterialistične znanosti**, saj bi poleg klasičnega znanja vključevala tudi negovanje vrlin, “delo na sebi” s preučevanjem starodavnih modrosti, samorefleksijo, jogo, meditacijo, mentorsko pomoč in druge metode za **razEGOvanje, samoaktualizacijo in širjenje zavesti**.

Galilejeva komisija: kdo si (ne) upa pogledati skozi “teleskop”?

Nekatere zablode materialistične znanosti

- Zavest je proizvod elektrokemičnih procesov v možganih (pravilno: **presega možgane**, ki so najverjetneje le “sprejemnik”).
- Bistvo vsega je materija oziroma snov (pravilno: vse je **energija**).
- Geni opredeljujejo in nadzirajo vsa živa bitja, zlasti ljudi (pravilno: **epigenetika**).
- Evolucija temelji na mutacijah (pravilno: na **adaptacijah**).
- Poglavitna gonilna sila razvoja je tekmovanje (pravilno: **sodelovanje**).

O razsežnostih zavesti:

Lawrence Kohlberg
(1927-1987)

- **Teorija moralnosti** → tri ravni moralnega razvoja (ozaveščenosti) s šestimi razvojnimi stopnjami:
  - **predkonvencionalna** - moralno (etično, pravno) obnašanje zaradi lastnih interesov:
    - strah pred sankcijami;
    - koristoljubje, *quid pro quo*;
  - **konvencionalna** - tradicionalne družinske vrednote in družbena pričakovanja:
    - medsebojna harmonija, družbeni konsenz;
    - spoštovanje avtoritete, ohranjanje reda;
  - **postkonvencionalna** - abstraktna univerzalna in osebno razvita etična načela:
    - družbena pogodba zaradi demokracije;
    - abstraktno dojemanje univerzalnih etičnih pravil.

Kohlbergova sedma stopnja

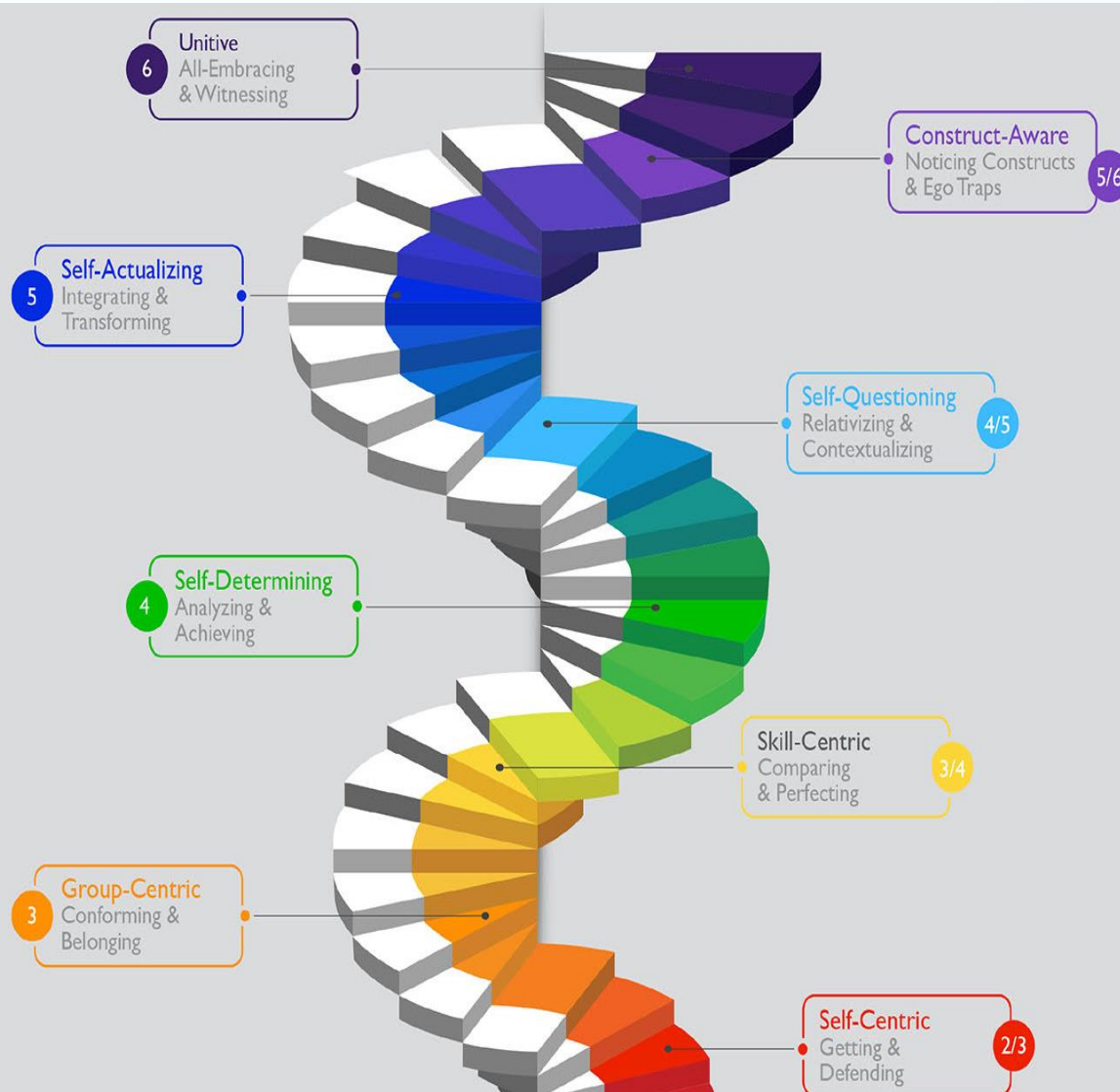
- Vizija o sedmi stopnji **transcendentalne moralnosti** oziroma **moralnosti kozmične orientacije**, ki povezuje duhovne razsežnosti človeka z njegovim moralnim občutkom.
- **Jean Gebser** (1905-1973): **kulturna antropologija** ali pet stopenj v razvoju človeške zavesti, na vrhu je **integralna zavest**.
- **Hierarhija potreb po Abrahamu Maslowu** (1908-1970): na vrhu sta samoaktualizacija in in še višje **transcendenco**.
- **Sodobnejše teorije o osebnostnem zorenju** (zavesti)

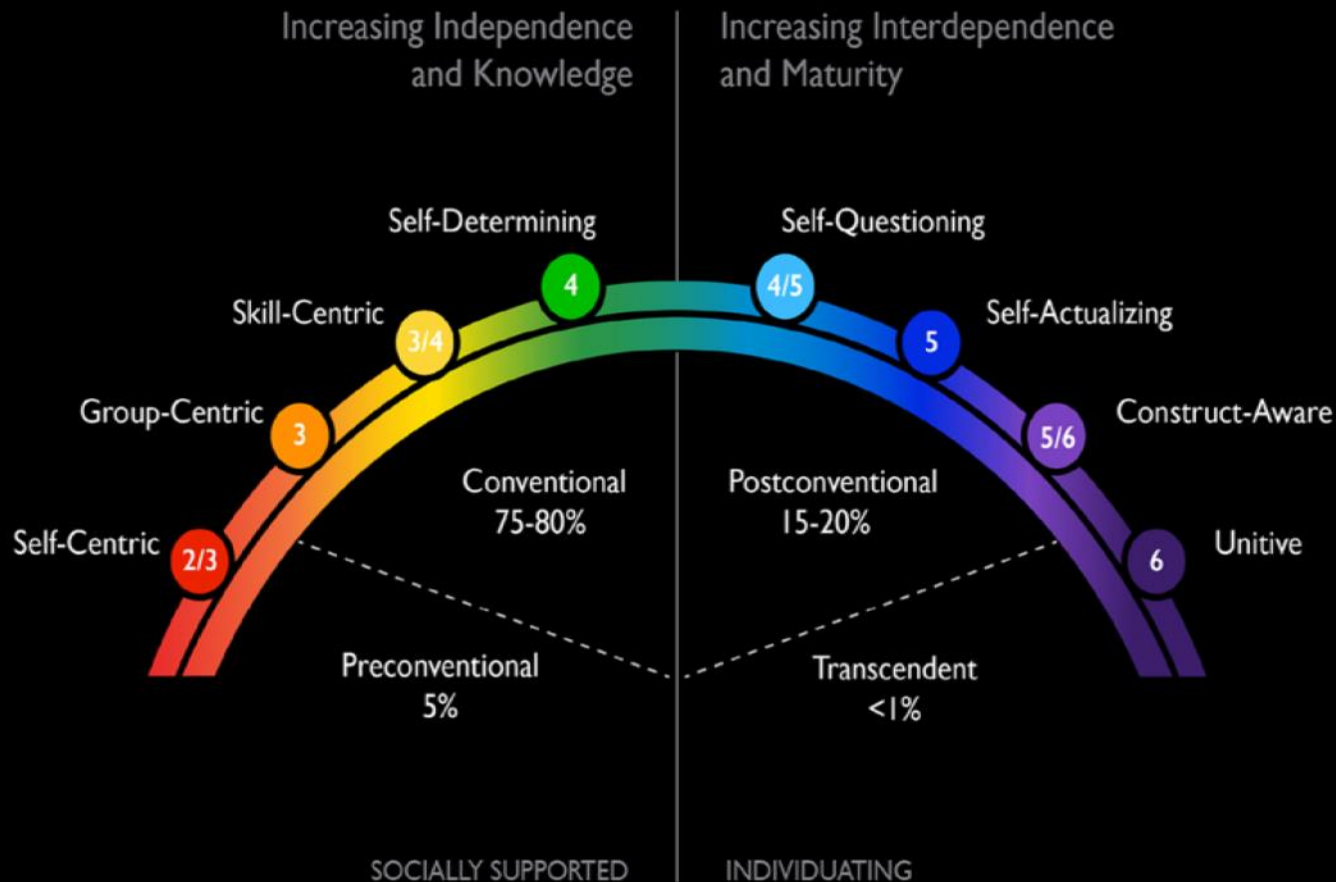
Primer sodobnega modela zrelosti

(dr. Susanne Cook-Greuter)

Ali prikazano drugače

LEADERSHIP MATURITY FRAMEWORK

Tudi pravo sega “onkraj”

Leonid Pitamic
(1885-1971)

- Pomenljiva je Pitamicева sklepna misel iz inavguralnega predavanja 15. aprila 1920, s katerim je uvedel delovanje ljubljanske pravne fakultete:

“Ne bomo ustvarjali, ne bomo delili in ne bomo našli pravice, če ni pravičnosti v nas!”

- Na kaj je meril vrli profesor s kombinacijo predloga in osebnega zaimka “**v nas,**” na naš **um, možgane, širšo zavest ...?**
- **Ali zgolj iz snovnega ali od kod drugod poblisne ZAVEST o** pravilnem in napačnem, morali, etiki, dobri veri, vestnosti, poštenju, zmernosti, dostojanstvu, svetosti, zlatem pravilu, neškodljivosti, solidarnosti, lojalnem sodelovanju, resnicoljubnosti in vsem preostalem, kar je nemogoče izčrpno pisno precizirati?

Kaj je zavest?

- Zavest je **vse, kar človek izkuša** s pomočjo čutil in na druge načine.
- Že leta 1889 je ameriški psiholog in filozof **William James** izpostavil tri možne pristope: (i) možgani proizvajajo zavest; (ii) možgani omogočajo zavest; (iii) možgani oddajajo zavest s t.i. filtrsko funkcijo.
- Danes obstajata **dve poglobitni struji znanstvenikov**:
  - **materialisti**: zavest izvira iz možganov kot akcija nevronov oziroma elektrokemičnih procesov (redukcionizem, “nevromitologija”);
  - **nematerialistični dualisti**: ločujejo zavest in možgane, čeravno jih obravnavajo celostno (metafizični idealizem).
- Nobenega dokaza ni, da možgani sami po sebi ustvarjajo um in zavest. **Smo mnogo več kot telo in presegamo svoj um**, saj se “nekaj” ali “nekdo” v nas zaveda misli, jih opazuje, analizira, selekcionira, čisti, shranjuje in odstranjuje.

Max Planck

(1858-1947)

- Takole je leta 1931 vizionarsko povedal Nobelov nagrajenec za fiziko (pa tudi drugi veleumi, npr. **Schrödinger, Heisenberg, Bohr, Wigner** idr.):

“I regard consciousness as fundamental, **matter is derivative from consciousness**. We cannot get behind consciousness. Everything that we talk about, everything that we regard as existing, postulates consciousness. **There is no matter as such**; it exists only by virtue of a **force bringing the particle to vibration** and holding it together in a minute solar system; we must assume behind this force the existence of a conscious and intelligent mind. **The mind is the matrix of all matter.**”

Arnold J. Toynbee

(1889-1975)

- Angleški zgodovinar in filozof je ugotavljal, da **človek ni primerno duhovno opremljen za rokovanje z materialno silo**, zato potrebujemo **celovitejšo znanost**, ki bi slonela na:
  - **razširjeni ontologiji** oziroma novih predpostavkah o temeljnih elementih narave oziroma o tem, kar obstaja;
  - **razširjeni epistemologiji** oziroma novih idejah o načinih pridobivanja znanja in novih pravilih dokazovanja,
  - **prenovljeni etiki**, in tudi na
  - **klasični, “trdi” znanosti**.
- Thomas Kuhn (1922-1996): **za nastanek novih znanstvenih teorij je nujna neka kriza** (*the paradigm shifts*).

Kako doseči višjo raven zavesti (morale, etike, prava, politike)?

- Prvenstveno s pomočjo **brezpogojne ljubezni do življenja, do vseh in vsega** (*agape*), ki omogoča kvantni preskok v sedmo stopnjo Kohlbergove transcendentalne kozmične moralnosti in vodi v družbeno blaginjo.
- **Za spontano delovanje vseh človečanskih pravil** je ključno doumetje, da so takisto nujna in samoumevna kot naravni zakoni. **Zlato pravilo je dandanes premalo ambiciozno.**
- **Holistična vzgoja/pedagogika:** potekati bi morala vseskozi in vsepovsod za “učlovečevanje človeka” ter vključevati tudi mentalne in duhovne tehnike (kontemplacijo, meditacijo, jogo ipd.).

Celostna vzgoja glave in srca

- **Vseprisotnost, interdisciplinarnost in prirodnost:** vzgajati in izobraževati se moramo vselej in vsepovsod. **Usodno vprašanje:** bo umetna inteligenca (p)ostala pomoč ali alternativa človeku?
- **Psihofizičnost:** *mens sana in corpore sano* - preveč se ukvarjamo s "športnim" in lepotnim delom tega pregovora, duhovnega pa zanemarjamo.
Upoštevajmo Ozvalda, Pedička in Gržana!
- **Etičnost:** primanjkuje nam **spoštljive komunikacije** in zavedanja, da pravice slonijo na **dolžnostih**.
- **Povezanost v celoto:** (med)kulturni dialog, medgeneracijska povezanost in solidarnost, enakovredno partnerstvo med moškim in žensko, skrb za soljudi s posebnimi potrebami ...

Primer (ne)kulturnega dialoga

Namesto sklepa: bralno priporočilo

<https://www.gvzalozba.si/onkraj-materialisticnega-preprijanja>

*V zrnju peska videti ves svet
In nebo v roži na poljani.
Večni čas imeti v hipu ujet
in neskončnost obdržati
v dlani.*

William Blake

Srčna hvala za vašo
potrpežljivost

